

Posudek oponenta na diplomovou práci

Radka Havlíčková: *Využití MIM při diagnostice časové perspektivy*

Téma prožívání času, předjímání budoucnosti a časové perspektivy je již několik desetiletí předmětem nejen filozofických nebo sociologických úvah, ale i empirického výzkumu. Je na co navazovat. Diplomantka inspirovaná výzkumným zájmem o časovou perspektivu v pojmovém rámci výkonové motivace ve škole (či v kontextu se školou) si vytkla za cíl pomocí dotazníků zmapovat (kros-sekcionálně) vývoj, resp. rozdíly v tematizaci a časové strukturaci budoucnosti žáků 11letých, 14letých a 17letých.

Práce má i zajímavou srovnávací dominantu: jednak se porovnávají diagnostické nástroje (MIM vs. PO7), dále odpovědi dívek a chlapců a konečně i reakce prospěchově lepších a horších studentů. Autorka chce nejen popisně zachytit časovou perspektivu žáků, ale také identifikovat slabé a silné stránky metody MIM a zjistit její souběžnou validitu (s PO7).

Nejprve k tomu, jak teoreticky „konstruuje“ předmět zkoumání prizmatem literatury. Diplomantka solidně zpracovala relevantní odbornou literaturu o časové perspektivě, včetně kontextu výkonové motivace (Nuttin, Atkinson, Raynor ad.). Opřela se i o dosavadní práci I. Pavelkové a o její v ČR unikátní konceptualizaci perspektivní orientace (PO) ve školním věku. Rozlišila tak časovou artikulaci této orientace a její obsahovou náplň (události, činnosti, situace). To jí poskytlo dostatečnou vodítka pro vlastní empirický výzkum (diskontinuita či kontinuita strukturace budoucnosti, kontingenční cesta, genderové rozdíly atd.).

Připomínky a otázky:

1. Některé poznatky autorka jen konstatuje, bylo by však zajímavé je spíše tázáním problematizovat. Je-li základem PO každého člověka potřeba strukturovat budoucnost, kde se bere tato potřeba? A je její výskyt skutečně univerzální? Vnímáme-li rozdíly mezi chlapci a dívkami nebo mezi kulturami a etniky (typicky: Romové a majorita), pak je legitimní ptát se, které kulturně psychologické vlivy (kognitivní mapy, sociální skripty apod.) určují PO. Nejde jen o osobnostní a situační determinanty, ale mi o jejich genezi.
2. Úvodní partie o historickém zkoumání času, resp. o percepci času a psychologických teoriích působí poněkud neživotně, odstavce jsou vršeny na sebe, nejsou provázané a artikulované. Zajímavější by možná bylo držet linii zájmu o PO právě jen v kontextu motivace ve škole. Literární konstrukce tématu představuje i tak jen asi 15 stran z 90 stran vlastního textu.

Celkově se ale domnívám, že tato partie dobře argumentuje roli školní docházky v přechodu od krátkodobé k perspektivní orientaci. Děje se tak zřejmě dvojitým způsobem: explicitně – školními obsahy, předměty, situacemi činností žáka, které ho nutí vědomě zpracovávat svou budoucnost; a také implicitně tím, že učí abstraktnímu zdvíhu i v práci s časem (odhlížen od momentální, resp. situační zakotvenosti poznání). A proto je diagnostika PO právě ve školním věku důležitá. Závěrečná partie je proto věnována přehledu diagnostických metod: od kvazi-projektivních, přes dotazníky až po rozhovory.

Pro vlastní výzkum autorka dobře argumentuje výběr Nuttinem inspirované nepřímé „osobní“ metody MIM (metoda motivační indukce využívající principu doplnění začátku věty, tzv. induktor, který může být negativní nebo pozitivní). Vzniká tak spontánní seznam

motivačních cílů, jejichž obsahová analýza umožňuje formulovat profil motivace žáků. Druhou metodu představuje dotazník PO7, sestavený a psychometricky ověřený I. Pavelkovou, který vhodně doplňuje snahovou analýzu o analýzu časovou.

Empirický výzkum proběhl na Gymnáziu a okrajově též na ZŠ a dotazníky vyplnilo 117 studentů, zhruba vyrovnaně chlapců a dívek u výše zmíněných věkových skupin. Skupinově sebraná data byla posléze kódována (jsem přesvědčen, že korektně) systémem, kdy ČA se opírá i o tzv. sociální/normální čas pro danou populační skupinu. A OA je strukturována do 10 kategorií počínaje „self“, přes školu, kontakty, aktivity až po formální kategorii Modality odpovědi (konfliktnost, uspokojení). Data byla zpracována statisticky (SPSS), avšak zdá se, že jen na první úrovni třídění, které je velmi hrubé. Sofistikovanější postupy zpracování jsou jen deklarovány, ve vlastní práci nejsou dostupné a příložený CD-Rom je prázdný (souhrnná tabulka korelací – Spearman – je dostupná v SISu, ale je bez legendy a komentáře a tudíž špatně srozumitelná). Není proto zřejmé, jak signifikantní jsou konkrétní nalezené rozdíly.

Výsledky tedy podávají jen frekvenci využívání induktorů, rozdíly mezi chlapci a dívkami a taky mezi školsky prospívajícími a neprospívajícími (velmi hrubé rozdělení). Dále následuje kvalitativní analýza kategorií sestupně podle frekvence výskytu. Prezentace výsledků OA je na rozdíl od prezentace výsledků ČA přehledná a dobře doložená. Dominance Self a jeho ochrany, dále Školy a nakonec Kontaktu je zřetelná a má svou logiku.

Následuje velmi stručné srovnání MIM a PO7 (1 stránka s. 95), které odkazuje na korelace v přílohách a v textu je podáno narativně a někdy ne moc srozumitelně: o jaké dva indexy jde? Resp. jak je definován ten druhý – jen „časovým aspektem“? A hlavně pak na základě Spearmanova pořadového koef. korelace následuje poměrně silný závěr, že MIM a PO měří jiné „aspekty“ (fuzzy termín) časové perspektivy.

Kvalitní je diskuse, která je spíše dobrou interpretací dat než diskusí (ta by vyžadovala srovnání a analýzu vlastních výsledků na pozadí výsledků jiných výzkumů a tezí jiných autorů). Z diskuse vyvstává docela plastický obraz perspektivní motivační orientace. Pozoruhodný je obraz školy a doby studia jako ambivalentního místa, které nabízí růst, umožňuje doufat a strukturuje očekávání, současně vyvolává obavy a je místem kontaktů a komunikace. Některé nálezy by mohly vyznívat jaksi „samozřejmě“, ale právě tato ambivalentnost a polyfunkčnost škol a školního času je něco, co je třeba stále více zdůrazňovat tváří v tvář různým zjednodušujícím reformistickým projevům.

Několik připomínek:

- Genderové a prospěchové rozdíly mohly být poněkud více interpretovány a rozvedeny;
- Avizované srovnání slabin a silných stránek MIM se omezilo na potíže s kódováním; není jasné, jak dopadla ona souběžná validita díky PO7;
- Práce by možná mohla obsahovat některé konkrétnější výhledy do budoucna (téma budoucích výzkumů; návrhy na doplnění MIM, resp. jeho užití).

Souhrnně nicméně práci hodnotím jako výbornou diplomovou práci, která splňuje kritéria kladená na DP. Doporučuji ji tedy k obhajobě.

V Praze 12.8.2012

prof. Stanislav Štech